

Spår

Av Lena Sundström

Natur & Kultur (2013)

Pia Hellertz – oktober 2015

I december 2001, i kölvattnet efter 9/11, avvisades de egyptiska regimmotståndarna *Ahmed Agiza* och *Mohammed Alzery* från Sverige med hemligt CIA-flyg från Bromma till Egypten, stämplade som terrorister. Då var *Anna Lindh* utrikesminister, *Göran Persson* statsminister och *Thomas Bodström* var justitieminister. Agiza och Alzery handfångslades, fick andra kläder på sig och ögonbindlar samt stolpiller instoppade i baken och blöjor. Sen bar det iväg till långvarig tortyr i fängelser i Egypten. Innan avvisningen hade svenska regeringen fått ett löfte från Egypten om att Alzery och Agiza inte skulle torteras eller dömas till döden om de skickades tillbaka.

Journalisterna *Sven Bergman*, *Joachim Dyfverman* och *Fredrik Laurin* på TV4:s *Kalla Fakta* avslöjade detaljerna omkring den hemliga avvisningen av de två i en dokumentär, *Det brutna löftet*, den 17 maj 2004. För avslöjandet och inslaget i *Kalla Fakta* fick de Stora Journalistpriset 2005. Samma år fick de det prestigefyllda Overseas Press Club Award i USA för sitt avslöjande. Det var första gången sedan priset instiftades år 1939 som det gick till svenska journalister.

Joakim Dyfvermark, Sven Bergman och Fredrik Laurin

Nu har *Lena Sundström* dokumenterat journalisternas fantastiska arbete på ett sätt som verkligen imponerar. Under läsningen kändes det som om hon varit med dem hela tiden, själv observerat, lyssnat, upplevt, oroat sig och vändats med dem. Det är ju så man som läsare kan uppleva det när man läser skönlitteratur. Men detta är inte skönlitteratur. Det är en redovisning av en skrämmande, nästan otrolig verklighet. Lena Sundström var inte där. Hon redovisar i det avslutande avsnittet *Källor och kommentarer* (s.361) hur hon gått tillväga, vilka hon samtalat med och intervjuat, vad hon läst och undersökt. Det är en otrolig läsning. Det kan vara lätt att tycka att ”men det hände ju för 15 år sedan”. Jag är dock ganska säker på att liknande saker händer även idag, även om omständigheter, orsaker, syften m.m. är andra. Under hela läsningen tänker jag på de asylsökande som får avslag och tvingas åka tillbaka till det land de flytt ifrån, på grund av bedömningar som gjorts av tjänstemän på Migrationsverket som inte har kompetens att göra dessa bedömningar, vilket exempelvis *Uppdrag granskning* avslöjat några gånger.

Vem är Lena Sundström?

Jag hade inte hört talas om Lena Sundström tidigare, så jag var nyfiken på personen bakom den gedigna research- och författarinsatsen. Så jag Googlar. Hon har sydkoreanska rötter men är ointresserad av att undersöka det. Hon jämför sin första tid i ”en korg på en trappa till ett barnhem” i Sydkorea med att vara ”född på ett BB i Piteå eller Sundsvall och sen växer upp i Skåne. Då har man väldigt lite koppling till Norrland.”¹

Hon har skrivit flera prisade böcker och verkar vara en samhällskritisk och modig författare. Jag blir nyfiken på hennes övriga böcker. I boken *Saker jag inte förstår och personer jag inte gillar* som utkom år 2005 tar hon upp den högervändning som hon tycker sig se hos Socialdemokraterna.² Hon har flera års erfarenheter som journalist på flera tidningar och är nu enligt Wikipedia nyhetskrönikör och skribent i DN. År 2013, det år som *Spår* kom ut, var hon programledare för *Kalla Fakta*, den redaktion som de aktuella journalisterna var anställda vid.

Hon är gift med sångaren *Bo Sundström* i orkestern *Bo Kaspers* och har två döttrar.

Tuffa journalister

Ofta när jag tittar på TV och ser nyhetsreportage från krigshärjade länder och otrygga diktaturer brukar jag känna beundran för de journalister som ger sig

¹ I en bakgrundsruta till artikeln i Expressen, *Lena Sundström om krisen: Fruktansvärt*: <http://www.expressen.se/nyheter/lena-sundstrom-om-krisen-fruktansvart/>

² Enligt en kort presentation av boken på Wikipedia, https://sv.wikipedia.org/wiki/Saker_jag_inte_f%C3%B6rst%C3%A5r_och_personer_jag_inte_gillar

iväg, men jag hade ändå inte riktigt förstått utmaningarna. När jag läser *Spår* får jag verkligen en djup känsla för vad dessa journalister utsätter sig för och min beundran ökade avsevärt. Tack och lov att det finns dessa personer som drivs att söka sanningen för att vi, som sitter trygga hemma i TV-soffan, ska få möjlighet att få veta vad som händer. Jag kommer att se dessa program med nya, öppnare, ögon.

Lena Sundström låter oss få känna journalisterna, Sven, Joachim och Fredrik ingående som människor, deras liv och leverne, deras sorger och glädjemen, deras rädslor och demoner. Hon berättar om deras styrkor och svagheter, om deras familjesituation, deras uppväxt och erfarenheter, på ett sätt som gör att de framträder som *människor* och inte bara som tuffa journalister som vill söka sanningen. De var förresten inte alltid så tuffa. Det var spännande att läsa om hur de tänkte ut strategier när de skulle intervjua maktmänniskor, människor som lika gärna kunde ha låtit dem ”försvinna”. I ett fall så vågade en tolk inte längre samarbeta med dem. Han var rädd för vad som skulle kunna hända honom och hans familj.

Eller den spännande berättelsen när en av dem, jag tror det var Fredrik, skaffade sig ett alias och strategi när han talade med företaget som hyrde ut de flygplan som transporterade de kidnappade ”terroristerna” till olika länders fängelser – och lyckades få dem att tro på historien.

Försvunna ”terrorister”

Journalisterna får kontakt med journalister i andra länder som också funnit att utländska medborgare försvunnit. Det visade sig att det var ganska många personer, män från Mellanöstern, som kidnappats och förts iväg till Egypten och andra länder, till lidande och tortyr, en tortyr som Lena Sundström beskriver så konkret att det gör ont i kropp och själ att läsa om det. Samtidigt tänker jag att detta pågår även idag i många av dessa länder. Av galna människor som tror att man kan få fram sanningen från plågade människor. Eller är det bara ett sätt att tillfredsställa sina egna sadistiska lustar? Oavsett vad så är det genomvidrigt.

(Inom parentes vill jag säga att jag är enormt tacksam för att jag är övertygad om den andliga *karmalagen*, d.v.s. *lagen om sådd och skörd*, som innebär att ALLT utan undantag som vi gör mot våra medmänniskor – och djur och planeten Jorden - får vi ”skörda”, i detta liv eller i kommande inkarnationer – men inte som straff, utan som kärleksfull undervisning på vägen mot att vi ska bli toleranta, empatiska och nästakärleksfulla. Det är bara genom att uppleva eget lidande som vi kan förstå andras lidande. Jag är med hjälp av den danske författaren och intuitionsbegåvningen *Martinus’ logiska världsbild* övertygad om detta.³ Det gör att jag slipper hata dessa ”onda” människor. Som Martinus skriver: ”Där okunnigheten avlägsnas upphör det s.k. ’onda’ att existera.”)

³ Martinus kosmologi - <http://www.martinus.dk/sv/startside/>

SIM-korten

Ett mycket intressant och skrämmande avsnitt handlar om SIM-korten som ”talar med varandra”. Jag citerar:

Varje gång en mobiltelefon slås på, känner SIM-kortet i en telefon av en signal från en mobilmast i närheten, och etablerar en kontakt med denna mast. Masten svarar genom att fråga SIM-kortet om information. Vad är dess nummer? Vilken är operatören? Vad är telefonens serienummer? Vad har telefonen för teknisk kapacitet?

Under hela samtalet fortsätter SIM-kortet och masten att prata med varandra, och om telefonen skulle få en starkare signal från en annan mast, växlar en telefonväxel över samtalet till denna.

I större städer kan en telefon ”prata” med flera master, även under en kortare promenad, och en påslagen mobiltelefon kan avslöja ganska exakta positioner.

I kvarteret där Abu Omar försvann, fanns det vid tillfället sju mobilmaster inom 400 meter” (s.78).

Jag kan bara säga ”Jösses – vad är det för värld vi lever i?” – Och jag känner att jag vill ”Stoppa jorden, jag vill hoppa av” som Jan Malmström sjöng en gång. Jag känner mig inte bekväm och trygg med denna teknik. Inte om den är i händerna på maktgalna psykopater. Men det är klart – om den används på det sätt som det beskrivs i *Spår*, så är det ju till mänsklighetens fromma.

Planespotters

När jag var barn roade vi oss med att sitta vid vägen och anteckna bilnumren på bilarna som åkte förbi. På den lilla vägen i vår lilla by i Norrland kom det inte så många bilar, men vi satt där och väntade och antecknade. Och tävlade med kompisar som satt vid andra små vägar om vilka som fått flest bilnummer.

En kväll upptäckte Fredrik Laurin av en tillfällighet att det fanns en grupp nördar som kallade sig ”planespotters”. En i teamet hade tidigare hört talas om ”trainspotters”, nördar som satt vid tågstationer och antecknade de tåg som kom och gick. Nu fick Trojkan, som de kallade sig, kännedom om människor som satt i sina ”tältstolar på gräsmattor med kikare och spanade upp mot himlen. ’Och de spanar inte på flyttfåglar och kanadagäss’” (s.172). Fredrik hade upptäckt en helt ny okänd värld. Via sociala medier som dessa planespotters använde sig av, fick Trojkan så småningom kontakt med människor som kunde berätta om de flygplan som CIA använde sig av för att transportera människor. De fick veta varifrån planen åkte, var de mellanlandade för att tanka, vart de hämtade ”terroristerna” och var de sen flög för att lämna av dem. Tack vare dessa planespotters fick nu journalistteamet en fantastisk källa till kunskap om de flygplan som användes för dessa transporter av människor och deras plan var

att försöka koppla ihop människor som försvunnit över hela världen med det flygplan som använts när egyptierna hämtades i på Bromma flygplats.

Besöken i Egypten

Jag förstår inte hur journalisterna vågade resa till Egypten i det ärende de hade. De fick vara extremt försiktiga. En av Sveriges radios utrikeskorrespondenter, gav rådet att de skulle vara ”överdrivet artig och entusiastisk, gå inte i shorts, varken som man eller kvinna. Skratta och berätta roliga historier och säg för Guds skull inte att du är ateist, utan hellre något diffust om att Gud är en. Allah Wahid.” Och så fick Joachim, som skulle resa, några användbara glosor. Dessutom hade han tolk, tolken som sen inte vågade vara med längre, så Joachim och Phil, fotografen, fick klara sig själva. De låtsades vara turister. De var på ställen där de inte fick filma. Då låtsades Phil filma Joachim medan Joachim vinkade in i kameran och pratade. Samtidigt hade Phil fokuserat kameran på ”spänningarna mellan Mubarakregimen och de muslimer som var på väg till fredagsbönen” (s.225).

För att få bilder till TV-dokumentären filmade de också från baksätet i taxin. Samtidigt ville de inte riskera att taxichaufförerna råkade illa ut. En intressant kommentar var att fotografer riskerade att kameran kunde tolkas som vapen, så Phil var tvungen att dölja kameran. Att läsa om dessa strategier var verkligen ohyggligt, på gränsen till plågsamt, spännande. Men jag förstod ju hela tiden att de skulle överleva och klara sig hem, eftersom jag visste att dokumentären blivit klar och visats. Fast även hemresan fick de planera. Phil fick åka i förväg och sen meddela när han kommit till Paris att han tagit sig ut ur landet med sitt filmade material.

De hade bråttom med att få ut den information de behövde eftersom alla deras kontakter hade gjort att CIA med flera hade börjat bli oroliga och CIA hade börjat sopa igen sina spår efter ett inslag på TV (s.313).

Varför hade det hänt?

Från USAs och CIAs sida var misstankarna att de personer som nu kidnappats över hela världen var presumtiva terrorister. Här i Sverige ljög man om människans bakgrund och menade att de var dömda till långa fängelsestraff i Egypten och att det var därför de befann sig i Sverige. Här ville man inte riskera att de skulle vara ett säkerhetshot. Det fanns dock inga som helst bevis för någon sådan verksamhet. Däremot vad de regimkritiska och hade flytt för sin egen och familjens säkerhet.

Sverige svek sina löften. Lena Sundström berättar att inte en enda person, tjänsteman eller politiker” hade lyft luren och slagit larm i Sverige, till skillnad från hur man agerat i Norge. Ingen... ”Vi som blundade med öppna ögon” (s.354). Trots att både KU, JO och JK kom fram till att fel hade begåtts, ställdes

ingen inför rätta. Tvärtom avancerade flera av de inblandade till högre poster (s.356).

Mohammed Alzery och Ahmed Agiza

Alzery och Agiza fick miljonskadestånd var för det som hänt.

Enligt en rapport hade ”minst 1 245 flygningar i CIAs regi skett i europeiskt luftrum eller inneburit landningar vid europeiska flygplatser mellan slutet av 2001 och slutet av 2005” (s.357).

När EU-parlamentets tillfälliga kommitté utredde CIAs hemliga flygningar kallades *Carl Bildt*, men han tackade nej och angav tidsbrist som skäl, berättar Lena Sundström. När människorättsorganisationer kartlade de europeiska ländernas samarbete när det gällde ”CIAs flygningar till hemliga fängelser och tortyrländer världen över var det vissa länder som skiljde ut sig”, berättar författaren. ”Tre länder av 28 vägrade lämna ut information. Sverige var ett av dessa, medan såväl Danmark som Norge och Finland hade valt att lämna ut uppgifter” (s.358). Skälet som angavs var ”säkerhet och politisk integritet”. Lena Sundström frågar: ”Frågan var för vem?”

Fredrik frågade en person som hade haft god insyn i SÄPOs verksamhet långt efter det att allt var över: ”Vad var det ni egentligen hade?” Svaret var: ”De hade kontakt med varandra?”

Plötsligt blev Sverige ett otryggare land att leva i!

Recensioner av boken:

”Bladvändare... En lysande dokumentär thriller”
Ingalill Mosander, Aftonbladet

”Ett journalistiskt mästerverk”
Sam Sundberg, Svenska Dagbladet

”Om du tänkt läsa en thriller under hösten, välj den här.
Den är både välskriven, aktuell och rafflande ...
och kusligast av allt är att den är alldeles på riktigt”
Lars Linder, Dagens Nyheter